

CONCEPTELE DE DEMILITARIZARE ȘI DE DENAZIFICARE - FINALITĂȚI DECLARATE ALE AGRESIUNII ARMATE A FEDERAȚIEI RUSE ÎN UCRAINA

Botnari Elena, *doctor în drept, conferențiar universitar, Catedra de Drept, Universitatea de Stat "Alecu Russo" din Bălți, MEC.*

The article examines the concepts of demilitarization and denazification as the declared aims of the armed aggression of the Russian Federation in Ukraine, started on 24.02.2022. The strain in Russian-Ukrainian relations has lasted since 2014, since Russia's annexation of Crimea and declaration of independence of the separatist regions of Donetsk and Lugansk. The premise of Russia's invasion of Ukraine was Russia's recognition of the independence and defense of the population of these regions on 21.02.2022. The concept of demilitarization is explored through the prism of public international law, showing direct connections with the opposite concept of militarization and militarism as a global phenomenon. The concept of Nazification is exposed through the prism of the existence of extreme right-wing parties in general, providing counter-arguments against the neo-Nazi seizure of state power in Ukraine.

Key words: *Russia, Ukraine, demilitarization, denazification, militarization, NATO, USA, Putin, war.*

În data de 24 februarie 2022, Președintele Federației Ruse, Vladimir Putin a vociferat decizia sa privind demararea așa-numitei operațiuni speciale militare în Donbass, care a înaintat ofensiv dincolo de limitele teritoriale ale regiunii separatiste. Forțele armate ale Federației Ruse au avut drept țintă declarată infrastructura militară a Ucrainei care urma a fi anihilată cu maximă precizie, dar care până la urmă s-a extins nediferențiat asupra populației pașnice și obiectivelor civile.

Decizia luată de Președintele rus a fost precedată de recunoașterea de către Duma de Stat a Federației Ruse a independenței republicilor separatiste ale Ucrainei Donețk și Lugansk în data de 21 februarie 2022. Operativ, în data de 22 februarie 2022, Adunarea federală a ratificat acordurile bilaterale de colaborare încheiate de Federația Rusă și Republicile Donețk și Lugansk. Ulterior, a urmat aprobarea unanimă de către Sovietul Federației a decretului Președintelui Putin privind introducerea trupelor militare ruse pe teritoriile Republicilor Populare Donețk și Lugansk pentru apărarea populației acestora împotriva acțiunilor de „genocid” ale autorităților Ucrainei. Așadar, scopul operațiunii militare speciale a Rusiei, specificat în discursul lui Putin, a fost *apărarea populației pașnice*, în special rușilor, din regiunile Donețk și Lugansk prin atingerea finalităților pretinse de Federația Rusă *demilitarizarea și denazificarea Ucrainei* [1].

În discursul putinian se susține ideea că în prezent *neonaziștii au acaparat puterea de stat la Kiev și țin Ucraina în captivitate, punând în pericol Rusia și poporul acesteia*. Invadarea Ucrainei a fost „justificată” de Federația Rusă prin trimitere la art. 51 al Cartei ONU privind dreptul inerent la autoapărare individuală a statelor agresate [1]. Important de menționat că valorificarea dreptului la autoapărare individuală sau colectivă apare *în cazul în care se produce un atac armat împotriva unui Membru al Națiunilor Unite, până când Consiliul de Securitate va fi luat măsurile necesare pentru menținerea păcii și securității internaționale* [5]. Prin urmare, Rusia s-a considerat victima unei „agresiuni” din partea Ucrainei, manifestată pe parcursul a opt ani, începând cu 2014, de când Ucraina a încheiat Acordul de asociere cu Uniunea Europeană. De facto, Federația Rusă a dezlănțuit deliberat și gradual actul de agresiune împotriva Ucrainei, amenințând-o cu aplicarea forței armate încă din toamna lui 2021, concentrând forțe militare și efectuând manevre militare la frontiera ruso-ucraineană. În același timp, citând din discursul Președintelui rus, *în planurile Rusiei nu intră ocuparea teritoriilor ucrainene* [1].

În context, urmează să distingem obiectivele reale ale operațiunii militare ce se ascund dincolo de finalitățile oficial declarate de Federația Rusă *demilitarizarea și denazificarea Ucrainei*.

Potrivit DEX-lui (2009), demilitarizarea este acțiunea, rezultatul căreia este *desfuițarea totală sau parțială, în urma unei convenții internaționale, a forțelor armate, armamentului, instalațiilor și oricăror activități cu caracter militar, într-o regiune, o țară etc., precum și redarea caracterului civil unor instituții, întreprinderi etc. militarizate* [2]. În doctrina dreptului internațional public regimul de demilitarizare este interpretat ca regim juridic internațional aplicabil unei zone, statut convenit de către state în baza unui acord sau tratat prin care se instituie drepturi și obligații de natură a interzice, total sau parțial, existența armamentelor și instalațiilor militare, precum și staționarea de trupe din partea oricărui stat [3, p. 175-176]. De asemenea, se precizează ca în virtutea regimului demilitarizat convenit, *se vor distruge, nu vor fi construite sau menținute fortificații, instalații sau forțe armate, cu excepția forțelor de ordine* [4, p. 136].

Semnele definitorii ale demilitarizării sunt: 1) regim internațional convențional, 2) caracter prohibitiv privind armele și forțele armate, 3) acțiunea asupra unui teritoriu de stat sau teritoriu internațional, 4) volum parțial sau total al obligațiilor de demilitarizare, 5) garanția cooperării pașnice a statelor în teritoriul demilitarizat. Sub aspect teritorial, demilitarizarea poate să se extindă asupra unei părți sau întregului teritoriu de stat (de ex. insulele Aaland: Japonia (Potsdam, 1945), fie să depășească jurisdicția unui stat (de ex. Antarctica).

Zone demilitarizate cunoscute sunt malurile Mării Negre, Rusia fiind partea obligată prin Convenția de la Paris (1856); malurile Rinului, Germania, fiind partea obligată prin Tratatul de la Versailles (1919); Germania postbelică (Potsdam, 1945) etc. Instituirea unor zone demilitarizate derivă, de regulă, din conflicte armate depășite. De pildă, în urma conflictului coreean (1950-1953) s-a convenit asupra unei zone demilitarizate între Coreea de Nord și Coreea de Sud; în urma războiului din Iugoslavia s-a convenit, prin Acordul de pace de la Dayton (1995), asupra unei zone demilitarizate de 1030 km lungime și 4 km lățime între Republica Srpska și Federația Croato-Musulmană (Bosnia și Herțegovina) [3, p. 176-177].

Odată cu demararea operațiunii militare în Ucraina, Rusia și-a propus să „demilitarizeze” republicile separatiste, recunoscute ulterior oficial, Donețk și Lugansk. Realitățile înregistrate pe parcursul luptelor armate, diferă de cele declarate, așa-numita demilitarizare a depășit limitele teritoriale ale regiunilor recunoscute și s-a extins nediscriminatoriu asupra civililor și obiectivelor civile, care potrivit normelor dreptului umanitar, trebuie să fie în afara ostilităților. Conform datelor Înalțului Comisar al Națiunilor Unite pentru drepturile omului, la 21.03.2022, victime ale războiului din Ucraina au fost recunoscute peste 900 de oameni [6].

„Demilitarizarea” este un exercițiu militar efectiv cu caracter ofensiv-defensiv inițiat de Rusia împotriva Ucrainei, care urmărește scopul decapitării militare a Ucrainei, fiind un poligon de testare a capacității militare a statelor beligerante. Tensionarea relațiilor ruso-ucrainene a durat pe parcursul a opt ani, din 2014, datorită secesionismului regiunilor Donețk și Lugansk, în pofida Acordului de la Minsk (2014), alimentând militarizarea bilaterală a statelor aflate în conflict. Or, integral, armamentul greu de pe linia de front nu a fost retras niciodată de părțile Acordului (Ucraina și Rusia, cea din urmă, nerecunoscându-și calitatea de parte a Acordului).

Militarizarea, opusul și declanșatorul demilitarizării, este definită ca proces de formare a istoriei naționale cu mijloace care venerează și justifică acțiunile militare (C. Lutz); militarizarea este gradul, în care instituțiile, politica, conduita, ideile și valorile sociale sunt dedicate puterii militare și sunt determinate de război (R. Cone). Scopul militarizării este determinarea oamenilor să accepte războiul, să-l agreeze și să-l considere o stare de normalitate. Programele de militarizare ale statelor sunt axate pe capacitatea oamenilor de a se deprinde și de a place beligeranța [7]. Militarizarea statelor este o componentă a globalizării și concurează cu conflictele militare. Prin efectele distructive militarizarea marchează viața oamenilor, mijloacele materiale de existență, bunăstarea populației, infrastructura statelor, generând inevitabil cultul războiului, violenței, fricii și instabilității.

„Operațiunea de demilitarizare a Ucrainei” este de facto o demonstrație dezastruoasă a militarismului Rusiei, obârșia căruia trebuie decelată în politicile de înarmare ale URSS-lui. De pildă, cheltuielile militare anuale ale URSS-lui, după mai multe estimări, constituiau o treime din cheltuielile anuale bugetare naționale, circa 20% din venitul național [7].

Conform notei informative la bugetul federal al Rusiei pentru anii 2022-2024, cheltuielile pentru apărare a Federației Ruse vor constitui 3,51 trilioane ruble în 2022, 3,55 trln. rub. în 2023, 3,81 trln. rub. în 2024. Comparativ cu anul 2021 (14,4%), cheltuielile din bugetul federal la capitolul apărare națională vor crește corespunzător, constituind: în 2022 – 14,9%, în 2023 – 14,5% și în 2024 – 15,3% [8]. De menționat că Rusia intră în topul celor zece state cu cea mai înaltă rată de cheltuieli pentru apărare în raport cu PIB, indicatorul respectiv este de 4,3%. Moscova este lider indiscutabil la capitolul cheltuieli militare în Europa de Est.

Pentru comparație, bugetul militar al Ucrainei în 2020 era de circa 5,9 mlrd. dolari, cu 11% în creștere față de 2019 [9]. În bugetul Ucrainei pentru 2021 au fost planificate pentru sectorul securitate națională și apărare 267 mlrd. hrivne (5,93% din PIB). Conform datelor Global Firepower (GFP) pentru anul 2022, armata ucraineană ocupă locul 22 în lume după dotarea militară, având 361 mii militari, cu experiență de luptă – 407 mii, rezerviști – 1 mln. Armata ucraineană are în dotare 2809 tancuri, 8217 mașini blindate, 1302 unități de artilerie autopropulsată, 1669 unități de artilerie receptoare și 625 sisteme reactive de foc de salvă [10]. *N.B.* Date în dinamică după 24.02.2022.

Militarizarea pe plan global este în ascensiune continuă. Experiența tristă a Războiului rece este estimată, cu aproximație, la circa 30 trilioane de dolari [11, c. 91].

Institutul de cercetări în domeniul problemelor păcii (SIPRI) din Stockholm a evaluat cheltuielile pentru apărare ale statelor-membre NATO în 2019 - 1035 mlrd. de dolari [12]. 62% din cheltuielile militare sunt suportate de SUA, China, India, Rusia și Arabia Saudită. Top - 40 de state au asigurat 92% din cheltuielile militare mondiale. În topul statelor cu cheltuieli militare absolute se poziționează SUA cu un buget militar de 732 mlrd. dolari, în creștere cu 5,3% [12].

Cheltuielile militare sumative ale statelor-membre NATO în 2020 au fost estimate de SIPRI la 1 092, 5 mlrd. de dolari (valabil pentru octombrie, 2020), ceea ce depășește cu circa 61 mlrd. de dolari cheltuielile militare din 2019 (1, 031 mlrd. de dolari). Din cheltuielile respective 784, 95 mlrd. dolari sunt cheltuielile militare ale SUA, cheltuielile statelor europene și Canadei constituie 307, 53 mlrd. dolari. Comparativ, cheltuielile statelor europene și Canadei în 2019 au constituit 301, 38 mlrd. dolari. Printre statele NATO care s-au ridicat la 2% cheltuieli militare din PIB sunt: SUA – 3,875%, Grecia – 2,58%, Marea Britanie – 2,43%, România – 2,38%, Estonia – 2,38%, Letonia – 2,32%, Polonia – 2,38%, Lituania – 2,28%, Franța – 2,11%, Norvegia – 2,03%. Pentru 2021 bugetul militar coordonat al statelor-membre NATO a constituit 1, 61 mlrd. de dolari, cu 5% mai mult decât bugetul pentru 2019. Bugetul militar NATO cuprinde: cheltuieli operaționale, finanțarea programelor, misiunilor și operațiunilor NATO în lume. Pentru 2021 finanțarea preconizată a operațiunilor și misiunilor NATO este de 254, 9 mln. euro [12].

De asemenea, bugetul militar al Chinei a crescut în 2020 cu 5,1%, ajungând la 261 mlrd. dolari americani, înregistrând o tendință constantă de creștere timp de 25 ani. În ultimi 10 ani China a demonstrat cea mai impunătoare majorare a bugetului militar pe plan mondial – 85%. China se poziționează pe locul doi în lume, după SUA, după cheltuielile militare [12].

Aceste date cu elocință demonstrează existența a două probleme, cel puțin, în societatea internațională contemporană: 1. problema militarizării constante, care se transformă într-o goană a înarmărilor și 2) problema securității mondiale și regionale. Problema militarizării inevitabil naște, mai devreme sau mai târziu, într-un cadru pașnic sau în condiții de beligeranță, problema demilitarizării statelor. În contextul examinat al conflictului ruso-ucrainean, atât Federația Rusă, cât și Ucraina, ca contramăsură, precum și statele-membre NATO, care furnizează armament Ucrainei, au decis să meargă pe traiectoria ascendentă a militarizării, invocând aspecte de amenințări reciproce regionale și globale, precum și concurența marilor puteri. Spre exemplu, în bugetului Pentagonului pentru 2022 (715 mlrd. dolari), majorat cu 1,6% față de bugetul din 2021 (703,7 mlrd dolari), pe lângă alte capitole, a fost bugetată amenințarea informațională - 10,4 mlrd. dolari. În vederea modernizării potențialului nuclear al SUA a fost preconizată suma de 27,7 mlrd. dolari, dintre care 5 mlrd. dolari pentru realizarea programelor privind submarinele atomice, 3 mlrd. dolari pentru finanțarea programelor privind bombardierele strategice de rază lungă B-21, precum și 20,4 mlrd. dolari pentru apărarea antirachetă [13].

„Demilitarizarea” în Ucraina, de la începutul conflictului și pe parcurs, este marcată de distrugerea obiectivelor civile (case de locuit, instituții de învățământ, instituții medicale, obiective culturale etc.), care din perspectiva dreptului internațional umanitar nu se identifică cu obiectivele militare. În declarațiile multiple ale autorităților de la Kremlin s-a vociferat că forțele armate ale Federației Ruse țintesc cu arme de „precizie înaltă” doar în obiective militare. Contraargument este interviul Ombudsmanului Ucrainei Ludmila Denisova din 31.03.2022 pentru Euronews, potrivit căreia orașul Mariupol în special este în epicentrul catastrofei umanitare; 90.000 de case de locuit au fost bombardate; 20.000 de civili au fost uciși [14]. Prin urmare, așa-numita „demilitarizare” este de fapt operațiunea militară rusă care țintește asupra populației civile din localitățile atacate ale Ucrainei. Pe de altă parte, examinând dedesubtul discursului Președintelui Vladimir Putin din 24 februarie 2022, se poate urmări și o altă țintă a „operațiunii speciale ruse”: deplasarea amenințării NATO-lui față de frontierele de vest ale Federației Ruse, amenințare care, în viziunea Kremlinului, rezidă în aspirațiile euro-atlantice ale Ucrainei, consacrate constituțional. Așadar, Federația Rusă se opune vehement față de extinderea estică a blocului NATO, față de apropierea infrastructurii NATO față de frontierele Federației Ruse [1]. Prezența NATO-lui în apropiere este identificată de Rusia cu prezența apropiată a SUA, liderul NATO. *Fapt intolerabil pentru Rusia, răbdarea căreia a ajuns la limită și a determinat pornirea operațiunii militare speciale. NATO este calificat de Putin ca instrument al politicii externe a SUA. Ucraina este amenințarea securității Rusiei, deoarece, în viziunea lui Putin, este sub controlul total al NATO-lui, care se asociază cu SUA și Occidentul* [1]. Prin urmare, distingem scopul ofensiv al Rusiei de a arăta capacitatea sa militară SUA, Occidentului, pe teritoriul unui stat terț, folosind Ucraina ca teritoriu-teatru de război.

În contextul examinat, rundele de negocieri de pace între Ucraina și Rusia (1.04.2022), nu exclud subiectul neutralității garantate a Ucrainei, care ar putea fi premiza încheierii conflictului militar.

Cea de-a doua pretinsă finalitate a „operațiunii militare ruse” este „denazificarea Ucrainei”. În discursul putinian din 24 februarie 2022 se subliniază *acapararea puterii de stat în Ucraina de către neonaziști* [1]. Potrivit DEX-lui, nazificarea este interpretată ca *impunerea doctrinei naziste, conferirea unui caracter nazist* [2], exercitării puterii de stat și regimului de stat.

Peste 150 de savanți din lume, care cercetează fenomenele nazismului și genocidului, s-au pronunțat împotriva retoricii de la Kremlin care nu este însoțită de probe. Dimpotrivă, s-au identificat un șir de fapte care răstoarnă prezența ideologiei naziste în Ucraina. Așadar, argumentele contra-naziste invocate sunt: 1) ideologiile fascistă și nazistă sunt interzise legal în Ucraina; 2) la alegerile prezidențiale din 2019, partidele de dreapta și extremă dreapta au înaintat un candidat unic care a acumulat 1,6% de voturi ale alegătorilor; 3) Președintele Volodimir Zelenski are rădăcini semite, bunelul căruia a slujit în Armata Roșie, fiind distins în lupte, iar trei rude ale lui Zelenski au fost victime ale holocaustului; 4) Vladimir Groisman, prim-ministru în perioada mandatului lui P. Poroșenco, este din familie de evrei; 5) la alegerile parlamentare din 2019 în Ucraina coaliția partidelor de dreapta și naționaliste a acumulat doar 2,15%, netrecând pragul electoral în Radă; partidul radical de dreapta „Свобода” a obținut un singur mandat pe circumscripția electorală majoritară; 6) comparativ cu 2012, partidele radicale, cad în dizgrația electoratului ucrainean: de la 10,44% (2012) la 2,15% (2019); 7) partide radicale de dreapta, extremă dreapta există și în Rusia, și în alte state, nu doar, cu titlu de excepție, în Ucraina; 8) partidul „Национальный корпус” împărtășește ideea de supremație a rasei albe, însă neonaziștii propriu-ziși au fost reținuți de Serviciul de Securitate ucrainean și condamnați la pedeapsă privativă de libertate în 2020, după marcarea zilei de naștere a lui Hitler și incendierea unei sinagogi în Herson; în 2018 a fost pornită o cauză penală împotriva unei grupări criminale care fabrica și distribuia simboluri naziste; în 2021 a fost intentată o cauză penală pe faptul utilizării simbolurilor naziste în cadrul marșului de celebrare a diviziei „Галичина”, participanții la marș riscă până la cinci ani privațiune de libertate; 9) afirmațiile lui Putin că puterea de la Kiev este controlată de neonaziști este calomnioasă, având în vedere faptul că în Ucraina din 2015 este în vigoare Legea cu privire la condamnarea regimurilor totalitare comunist și național-socialist (nazist) și propagandei simbolurilor acestor partide; 10) cu toate că tentativele de manifestare neonazistă au fost identificate și sancționate, totuși, în viziunea experților ucraineni și internaționali, în Legea cu privire la condamnarea regimurilor totalitare comunist și național-socialist (nazist) și propagandei simbolurilor acestor partide nu sunt prohibite expres neonazismul și simbolurile neonaziste, legea fiind aplicată nesimetric din punct de vedere teritorial [15].

În afirmația lui Putin că *statele NATO, SUA în special, pentru atingerea propriilor scopuri susțin naționaliștii și naziștii de extremă din Ucraina* [1], se poate observa adevărata țintă și intențiile Federației Ruse de a-și demonstra supremația militară, hegemonia, cel puțin în Europa, față de contraputerea militară a NATO-lui, *de facto* a SUA, prin neadmiterea prezenței NATO la hotarele de vest ale Rusiei. Prin urmare, „denazificarea” este conceptul-fantomă utilizat de Rusia pentru justificarea agresiunii armate în Ucraina, ca și „demilitarizarea”, fiind pretexte declarate oficial pentru atacarea unui stat suveran și a populației civile a acestuia. Dovezi: conform portalului de știri <https://ru.euronews.com/2022/04/08/> în Bucha au fost omorâți 360 civili pașnici; în Cernigov au fost omorâți 700 civili în perioada ofensivei ruse, în Kramatorsk – peste 50 de victime.

Bibliografie:

1. Discursul Președintelui Federației Ruse, Vladimir Putin, din 24 februarie 2022. [on-line] (Accesat 8.03.2022). Disponibil: <https://www.tvc.ru/news/show/id/233848>
2. DEX'09 (2009). [on-line] (Accesat 8.03.2022; 31.03.22) Disponibil: <https://dexonline.ro/definitie/demilitarizare>
<https://dexonline.ro/definitie/nazificare>
3. Popescu, D.; Năstase, A. *Drept internațional public*, ediție revăzută și adăugită. - București: ȘANSA S.R.L., 1997.
4. Diaconu, I. *Curs de drept internațional public*, ediția a II-a revăzută și adăugită. - București: ȘANSA S.R.L., 1995.
5. *Carta Națiunilor Unite* din 26 iunie 1945. [on-line] Disponibil: <https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/19362>
6. Андрей Позняков. *Украина: погибли уже 900 мирных жителей*. [on-line] (Accesat 21.03.2022) Disponibil: <https://ru.euronews.com/bulletin/2022/20/03>
7. *Что такое МИЛИТАРИЗАЦИЯ (Милитаризм) — определение, значение простыми словами*. [on-line] (Accesat 21.03.2022) Disponibil: <https://chto-takoe.net/chto-takoe-militarizm>
8. *Россия в 2022 году потратит на национальную оборону 3,51 трлн рублей (21.09.2021)*. [on-line] (Accesat 21.03.2022) Disponibil: https://tass.ru/ekonomika/?utm_source=google.com&utm_medium=organic&utm_campaign=google.com&utm_referrer=google.com

9. *Военные расходы РФ, несмотря на пандемию.* [on-line] (Accesat 21.03.2022) Disponibil: // <https://www.dw.com/ru/doklad-sipri-voennye-rashody-rf-nesmotrja-na-pandemiju/a-5727889>
10. *Армия Украины.* [on-line] (Accesat 21.03.2022) Disponibil: <https://ru.wikipedia.org/wiki>
11. Гилькова, О.Н. *Милитаризация мировой экономики: понятие, причины и признаки:* монография / О. Н. Гилькова. – Чебоксары: ИД «Среда», 2020. – 188 с.
12. *Параметры оборонных бюджетов России, Китая, США и НАТО* [Электронный ресурс] (дата обращения: 21.03.2022). Доступно: <https://ria.ru/20210128/oboronka-1594973029.html>
13. *Расходы США на оборону в 2022 году составят \$752,9 млрд* (28.05.2021) [on-line] (Accesat 21.03.2022). Disponibil: https://tass.ru/mezhdunarodnaya-panorama/11505999?utm_source=google.com&utm_medium=organic&utm_campaign=google.com&utm_referrer=google.com
14. *Новости дня: 31.03.2022* [on-line] (Accesat 31.03.2022). Disponibil: <https://ru.euronews.com/2022/03/31/novosti-dnya-31-mart-dnevnoj-vypusk>
15. *Что не так с тезисом „у власти в Украине фашисты“?* Факт чек Би-би-си, 3.03.2022. [on-line] (Accesat 3.03.2022). Disponibil: <https://www.bbc.com/russian/features-60606430>